

Ocena osiągnięć

naukowych, dydaktycznych, organizacyjnych i popularyzatorskich
dr Małgorzaty Iżykowskiej w postępowaniu o nadanie stopnia doktora
habilitowanego nauk humanistycznych w dyscyplinie: językoznawstwo

1. Sylwetka Habilitantki

Dr Małgorzata Iżykowska od ukończenia studiów w zakresie filologii polskiej na Uniwersytecie Wrocławskim w 1986 r. była związana zawodowo najpierw z macierzystą uczelnią (lata 1986-1997). W 1997 r. obroniła tu pracę doktorską pt. *Nazwy szkodników roślin uprawnych - analiza językowa*, napisaną pod kierunkiem prof. Bogdana Sicińskiego. Po doktoracie od 1998 do roku 2014 była zatrudniona jako adiunkt w Instytucie Filologii Polskiej Uniwersytetu Opolskiego. Prawie jednocześnie od roku 1999 pracowała w Instytucie Śląskim w Opolu w zespole *Słownika gwar śląskich*, gdzie opracowywała hasła słownikowe do 15 tomów słownika. W roku 2014 została zatrudniona na stanowisku archiwisty w Archiwum Państwowym w Opolu i pracuje w nim do dziś.

2. Ocena cyklu publikacji zatytułowanych *Sytuacja językowa na Górnym Śląsku w II połowie XIX wieku* wskazanego jako „osiągnięcie naukowe”, będące podstawą nadania stopnia doktora habilitowanego (zgodnie z art. 16 ust. 2 pkt. 1 i 2 Ustawy z dnia 14.03.2003 r. z późniejszymi zmianami)

Dr M. Iżykowska zgłosiła jako swoje osiągnięcie naukowe w postępowaniu habilitacyjnym swój dotychczasowy dorobek naukowy w postaci cyklu publikacji. Cyklowi temu nadała tytuł: *Sytuacja językowa na Górnym Śląsku w II połowie XIX wieku*. Habilitantka

postąpiła przy tym w sposób zaskakujący, gdyż w autoreferacie łącznie omówiła całość dorobku naukowego po doktoracie w ramach wspomnianego cyklu. A zatem w świetle informacji zawartych w autoreferacie składają się na wskazane osiągnięcie naukowe zarówno artykuły naukowe (23), jak i książki (2) oraz artykuły hasłowe opracowane dla 15 tomów *Słownika gwar śląskich* pod redakcją naukową Bogusława Wyderki. Zgodnie z wymaganiami ustawowymi należałoby wydzielić to, co się składa na „osiągnięcie naukowe, będące podstawą habilitacji” od pozostałego dorobku naukowego. Niezależnie jednak od braku formalnego wydzielenia tej części publikacji widać, że jest to dorobek tematycznie ze sobą związany. Prezentuje bowiem różnorodne zagadnienia dotyczące języka polskiego, jego stanu i funkcjonowania na Górnym Śląsku w przeszłości, przede wszystkim w wieku XIX i częściowo w I połowie XX wieku.

Zgodnie z wyżej wymienioną ustawą publikacje poddane ocenie są zatem powiązane tematycznie. Ich związek jest jednak luźny, polega właściwie na tym, że podstawą rozważań jest polszczyzna używana na Śląsku w II połowie XIX wieku (także na początku XX wieku, gdyż chronologicznie dorobek ten ma szerszy zakres). Publikacje te dają pewien obraz ówczesnej peryferyjnej odmiany polszczyzny funkcjonującej na Śląsku w specyficznych warunkach dominacji obcego języka i kultury, ale wybiórczy, dotyczący jedynie wybranych zagadnień. Nie ma natomiast ani jednego artykułu, który by ogólnie ukazywał sytuację językową na Górnym Śląsku w tym okresie, a więc nie tylko sytuację języka polskiego, ale też innych języków, w tym niemieckiego funkcjonujących wówczas na badanym terenie. Nawet gdyby przyjąć ograniczenie, że cykl dotyczy sytuacji jedynie języka polskiego, to i tak brakuje takiego artykułu ogólnego, przeglądowego, wprowadzającego czytelnika w skomplikowaną sytuację polszczyzny na Śląsku w II połowie XIX wieku.

Szkoda, że w tytule cyklu nie znalazło się słowo *wybrane*, *wybór* lub podobne, należałoby też uwzględnić fakt, iż publikacje dotyczą języka polskiego, stąd zapewne bardziej odpowiedni byłby np. tytuł: *Sytuacja języka polskiego na Górnym Śląsku w II połowie XIX wieku. Wybrane zagadnienia*. Nawet jednak i ten zaproponowany tytuł nie do końca można uznać za adekwatny, gdyż wiele z przywoływanych artykułów nie tyle ukazuje sytuację polszczyzny w XIX wieku, co przynosi językowy obraz obyczajów i wydarzeń tego okresu.

W skład „cyklu”, jak już wyżej napisałam, wchodzi 2 książki (o których niżej) i 23 artykuły naukowe. Artykuły te to przeważnie pokłosie różnych konferencji, opracowane na podstawie wygłoszonych referatów i opublikowane w tomach zbiorowych, rzadko w czasopiśmie (1-2 artykuły w takich piśmie, jak: „Kwartalnik Opolski”, „Studia Śląskie”,

„Onomastica Slavogermanica”). Większość recenzowanych artykułów niewątpliwie może być interesująca dla szerszego grona odbiorców, o czym pośrednio świadczy ich publikacja w tomach i czasopismach interdyscyplinarnych.

Należy podkreślić, że opracowania te dostarczają niekiedy nowych interesujących informacji, ukazują językowy obraz ówczesnej rzeczywistości, mają solidną i ciekawą podstawę materiałową, świadczą o doskonałym przygotowaniu Autorki do kwerend bibliotecznych i archiwalnych (praca w Państwowym Archiwum w Opolu). Za istotne uważam studia poświęcone polszczyźnie w śląskiej szkole elementarnej pod koniec XIX wieku i polszczyźnie uczniów tzw. szkół utrakwistycznych na Śląsku w połowie XIX wieku. Duża jednak część recenzowanych publikacji nie tyle dotyczy sytuacji językowej na Śląsku w II połowie XIX wieku, co przynosi - oparty na materiałach archiwalnych - językowy obraz świata, ówczesnych obyczajów, zwyczajów, wydarzeń itp. Dobrym przykładem takiego wykorzystania tekstów dawnych do analizy ówczesnego językowego obrazu świata jest szereg publikacji opartych na materiale ogłoszeń parafialnych z XIX i pierwszej połowy XX wieku, por. artykuły: *Co polecam Waszej dobroczynności". Jak proszono o pieniądze w wiejskim kościele na Górnym Śląsku na przełomie XIX i XX wieku; Dziewiętnastowieczne śląskie ogłoszenia parafialne. Świadectwo języka i obyczaju; Perswazyjność ogłoszeń parafialnych z przełomu XIX i XX wieku; Grzeczność z ambony. Stosowanie wskazań etykiety językowej w ogłoszeniach parafialnych przed stu laty i dziś; Obraz I wojny światowej w ogłoszeniach parafialnych na Śląsku).*

Warto w tym miejscu zaakcentować walor dokumentacyjny prac Habilitantki, nie tylko jej artykułów naukowych. Uwzględniony przez nią materiał językowy jest różnorodny, są to ogłoszenia parafialne, protokoły sądów rozjemczych, zeszyty uczniowskie, protokoły inspekcji szkolnej, dawne życiorysy uczniowskie, ankiety do atlasu Georga Wenkera, a więc różnorakie dokumenty, które stanowią ciekawe świadectwa językowe epoki.

Dzięki uwzględnieniu zróżnicowanej i bogatej podstawy materiałowej niektóre wnioski wyciągnięte z jego analizy są warte podkreślenia. Uwzględnione w badaniach materiały archiwalne słabo dotąd znane i szerzej niewykorzystywane poświadczają, iż język polski był w XIX wieku na Górnym Śląsku używany w szerszym zakresie, niż to się powszechnie przyjmowało dotychczas w badaniach historycznojęzykowych. Wynika z nich, że do roku 1872 - roku zakazania używania publicznie języka polskiego w szkołach, początku Kulturkampfu i ostrego kursu germanizacyjnego prowadzonego przez władze zaborcze polszczyzna była szeroko używana. Mało znany jest np. fakt, aczkolwiek bardzo interesujący, że zdecydowaną większość pieśni śpiewanych w szkołach wiejskich przed rokiem 1872 stanowiły pieśni polskie.

Dużą wartość dokumentacyjną mają dwie książki współautorskie (z A. Starczewską-Wojnar). Chronologicznie pierwsza z nich to praca „*Ty bestya, ty kamelo!*” *Agresja językowa w polszczyźnie śląskiej (1842-1938)*, której podstawę materiałową tworzy zbiór zachowanych w Archiwum Państwowym w Opolu protokołów sądów rozjemczych (Opole 2015, ss. 359).

Same teksty protokołów zostały opublikowane dwa lata później w książce *Przeczytano, przyjęto, podpisano. Polskie protokoły sądów rozjemczych w powiecie strzeleckim w XIX wieku. Edycja źródłowa ze zbiorów Archiwum Państwowego w Opolu* (Opole 2017, ss. 644). Dla językoznawcy, historyka języka i dialektologa jest to publikacja bardzo cenna. Ten bogaty dokumentacyjnie tom prezentuje polskojęzyczne protokoły sądów rozjemczych z 33 ksiąg protokolarnych pochodzących z różnych miejscowości ówczesnego powiatu strzeleckiego. Wydany bardzo starannie został zaopatrzony także w *Słowniczek wyrazów dawnych, gwarowych i zapożyczonych występujących w tekstach protokołów sądów rozjemczych*, co ułatwia ich lekturę, niekiedy trudną zarówno ze względu na formy archaiczne i gwarowe, jak i na sposób zapisu, zależny często od umiejętności zapisujących. Pomocne są także wykazy, m.in. indeks geograficzny, wykaz mikrotoponimów występujących w protokołach i wykaz nazw zawodowych i statusu społecznego mieszkańców wsi powiatu strzeleckiego w II połowie XIX wieku oraz skanów map ze zbiorów Archiwum Państwowego w Opolu. Mapy te zawiera płyta dołączona do książki. Protokoły te - z językoznawczego punktu widzenia - to niezwykle ciekawy dokument epoki, teksty interesujące językowo i kulturowo o jednorodnej proveniencji, które powstały w zbliżonym okresie historycznym (pół wieku, tj. lata 1842-1904) na zwartym obszarze jednego powiatu. Umożliwiają one badania ówczesnej sytuacji językowej i stanu polszczyzny śląskiej w jej odmianie potocznej i gwarowej. Zgromadzony materiał wydobyty z protokołów wymownie świadczy o roli polszczyzny w życiu codziennym ludności tej części Śląska, o jej funkcji jako języka domowego, sąsiedzkiego, lokalnego, także pomocniczego w sądach rozjemczych, a więc także o jej funkcjonowaniu w życiu publicznym mimo nasilonej w II połowie XIX wieku akcji germanizacyjnej. Żałować należy, że Habilitantka nie pokusiła się o opis języka polskiego tych protokołów, opis, który przynajmniej fragmentarycznie znalazł się w wymienionej jako pierwszej książce poświęconej agresji językowej w polszczyźnie śląskiej. Żal ten jest tym bardziej uzasadniony, iż nie ma w dorobku M. Iżykowskiej (poza omawianą książką o agresji językowej) żadnej dużej rozprawy, która pokazałaby umiejętności Habilitantki tworzenia większego tekstu (monograficznego) spójnego, kompozycyjnie logicznego, wyrazistego pod względem metodologicznym.

Wspomniana wyżej książka dotycząca agresji językowej w większości została przygotowana przez Habilitantkę (80%) na materiale protokołów sądów rozjemczych, przedstawionym w książce omówionej wyżej. Zawiera opracowany przez M. Iżykowską *Słownik śląskich wyzwisk, obelg i wypowiedzeń obraźliwych*, stosunkowo obszerny, liczący ok. 1100 artykułów hasłowych z szerszymi kontekstami i ich dokładną lokalizacją, który dokumentuje ówczesną mowę nacechowaną o charakterze agresywnym, napastliwym, obraźliwym. Zgromadzony w nim zasób słownikowy pozwala na śledzenie leksyki i frazeologii obelżywej polszczyzny śląskiej prawie przez stulecie (lata 1845-1938). Struktura artykułu hasłowego jest przejrzysta, rozbudowana. Składa się z hasła, jego wariantów (wydzielonych w części Formy), kwalifikatorów, znaczenia (znaczeń numerowanych cyframi arabskimi), obszernej egzemplifikacji (cytaty z protokołów), ich lokalizacji, oznaczenia kierunku ekspresji (ze względu na płeć), podhasła i związków frazeologicznych (zawsze na końcu artykułu hasłowego). Interesującym rozwiązaniem jest wskazywanie w postaci symboli kierunku agresji werbalnej ze względu na płeć uczestników sporu, np. mężczyzna do mężczyzny, mężczyzna do kobiety, kobieta do mężczyzny itd. Jeśli chodzi o kwalifikatory, najczęściej stosowane są kwalifikatory stylistyczne, które mają orientować czytelnika głównie w charakterze emocji, gdyż całość uwzględnionej leksyki jest obelżywa, stąd kwalifikatory typu *pogard.*, *wulg.* Na aprobatę zasługuje także użycie kwalifikatorów pragmatycznych wskazujące na rodzaj wypowiedzi agresywnej, np. pomówienie czy pogrożka. Rzadsze są kwalifikatory chronologiczne, głównie kwalifikator *daw.* w odniesieniu do leksyki dziś archaicznej. Bogaty jest wybór przykładów ilustrujących użycie wyrazów hasłowych, przytaczanych słusznie w zapisie oryginalnym (jedynie z uwspółcześioną interpunkcją, umożliwiającą rozeznanie się w nieraz długich i zawiłych cytatach). Pomocne są także w ich odczytywaniu umieszczane w nawiasach kwadratowych znaczenia wyrazów gwarowych i dawnych czy tłumaczenie większych niezrozumiałych zwłaszcza dla czytelnika spoza Śląska fragmentów wypowiedzi w polszczyźnie śląskiej czy w języku niemieckim, koniecznych dla zrozumienia całości. Dzięki tym rozwiązaniom lektura słownika nie sprawia większych trudności nawet odbiorcom mało obeznanym z odmianą polszczyzny śląskiej. Duży wybór cytatów, niekiedy bardzo rozbudowanych, pozwala nie tylko na lepsze rozumienie znaczenia i funkcjonowania danego wyrazu, ale także ukazuje przynajmniej częściowo w obrazie negatywnym świat zasad moralnych, wyznawanych wartości i mądrości życiowych dawnych Ślązaków. Ma zatem walor i językoznawczy, i kulturowy. Należy podkreślić, że słownik został przygotowany profesjonalnie przez Habilitantkę, która ma duże doświadczenie w zakresie leksykografii gwarowej jako współautorka *Słownika gwar śląskich*.

Słownik poprzedza omówienie uwzględnionej leksyki, w którym Habilitantka zanalizowała ten niezwykle ciekawy materiał historyczny za pomocą metod stosowanych we współczesnych badaniach agresji językowej. Jak widać, jest to problematyka ciągle obecna i warta opisu językoznawczego.

W sumie ocena cyklu publikacji przedłożonych do recenzji nie jest jednoznacznie pozytywna. Większość z nich ma charakter przyczynków, choć niekiedy ważnych, dostarczając jedynie przykładów do tytułowej sytuacji językowej (czy raczej sytuacji języka polskiego) na Górnym Śląsku w II połowie XIX wieku. Warstwa dokumentacyjna, egzemplifikacyjna w tekstach dr Małgorzaty Iżykowskiej jest bogata, ale nie zawsze towarzyszy temu równie dobra umiejętność interpretacji owych danych. Brakuje nierzadko przedstawienia założeń teoretyczno-metodologicznych, pogłębionego komentarza językoznawczego, co skutkuje powierzchownością i pobieżnością analizy. W pewnym sensie można to zrozumieć, zwłaszcza wtedy, gdy teksty są kierowane nie tylko do badaczy polonistów.

Mimo podniesionych zarzutów w sumie jednak - biorąc pod uwagę nie tylko zawartość prac składających się na recenzowany cykl, ale też ich walor dokumentacyjny oraz wagę niektórych wniosków wynikających z analizy bogatego i rzadko przywoływanego w pracach językoznawczych materiału - uważam, że spełnia on w stopniu podstawowym warunki osiągnięcia naukowego, o którym mowa w art. 16 Ustawy o stopniach naukowych i tytule naukowym z 14 marca 2003 r.

3. Ocena istotnej aktywności naukowej (zgodnie z art. 16 ust. 2 pkt. 1 i 2 Ustawy z dnia 14.03.2003 r. z późniejszymi zmianami)

Aktywność naukowa Habilitantki - jak już wynika to z opisu w poprzednim punkcie - wiąże się przede wszystkim z zagadnieniami dotyczącymi polszczyzny używanej na Śląsku, zarówno dawniej, jak i dziś, jednak ze szczególnym uwzględnieniem okresu XIX wieku. Mieści się zatem w jednym nurcie badawczym - historycznojęzykowym, dotyczącym dziejów jednej odmiany terytorialnej polszczyzny.

W części oceniającej pozostałe dokonania naukowe należy szczególnie podkreślić udział M. Iżykowskiej w pracach nad *Słownikiem gwar śląskich*. Jej dorobek w tym zakresie jest bardzo duży. Można go łatwo rozpoznać, gdyż wszystkie artykuły hasłowe są sygnowane skrótami imienia i nazwiska autora. Widać, że zostały przygotowane w pełni profesjonalnie, sumiennie, rzetelnie. Ukazują ją jako doskonałego leksykografa, podobnie jak słownik zawarty w książce o agresji językowej w historycznej polszczyźnie śląskiej. Habilitantka uczestniczyła w

opracowywaniu 15 tomów *Słownika gwar śląskich*, ma zatem ogromne doświadczenie w pracy leksykograficznej. Ważne są też Jej umiejętności pracy w zespole.

Oprócz omówionych wyżej łącznie ponad 30 publikacji, w tym 2 książkowych (publikacja materiałów źródłowych) Habilitantka wykazała się 21 wygłoszonymi referatami na konferencjach ogólnopolskich i międzynarodowych. Działalność konferencyjna, ważna w karierze każdego naukowca sfera, jest zatem wystarczająco udokumentowana. Wygłoszone przez Nią referaty ukazały się w tomach pokonferencyjnych i w większości zostały już przeze mnie omówione. Dodać należy, że Habilitantka występowała na zebraniach różnych gremiów naukowych, m.in. w Instytucie Śląskim.

Brała także udział w 5 grantach, których wynikiem były kolejne opracowane tomy *Słownika gwar śląskich* pod redakcją prof. Bogusława Wyderki (zob. wyżej). W latach 2003 - 2012 dr M. Iżykowska odbyła 2 staże w zagranicznych ośrodkach naukowych (Estonia, Niemcy).

W sumie można uznać Jej aktywność naukową za dostateczną.

4. Ocena dorobku w zakresie dydaktyki, organizacji i popularyzacji nauki

(zgodnie z kryteriami § 5 w Rozporządzeniu Ministra Nauki i Szkolnictwa

Wyższego z dnia 30 września 2016 r.)

Habilitantka ma duży dorobek dydaktyczny. Prowadziła zajęcia z różnorodnych przedmiotów językoznawczych na filologii polskiej: gramatyki opisowej współczesnego języka polskiego, gramatyki historycznej języka polskiego, historii języka polskiego, kultury języka polskiego, kultury wypowiedzi, dialektologii, odmian języka polskiego, leksykologii z leksykografią, języka staro-cerkiewno-słowiańskiego. Dla kierunków niepolonistycznych prowadziła zajęcia ze stylistyki praktycznej, warsztaty językowe, wykłady o języku polskim poza granicami kraju, zajęcia fakultatywne *Historia stosunków językowych na Śląsku*, seminaria licencjackie. Wypromowała 6 licencjatów i 34 magistrów, zrecenzowała 84 prace licencjackie i masterskie. Wygłaszała wykłady w ramach „Latającego Uniwersytetu” na Uniwersytecie Opolskim, uczyła języka polskiego jako obcego w ramach tzw. szkół letnich dla studentów z Niemiec, Włoch, Hiszpanii, Turcji, Wielkiej Brytanii, Francji, USA. Pełniła funkcję tutora dla grup studenckich polonistyki i europeistyki.

Dr Małgorzata Iżykowska włączała się także w prace organizacyjne, zwłaszcza w przygotowywanie konferencji i spotkań naukowych jako sekretarz konferencji, członek komitetu organizacyjnego, współorganizator. Były to istotne wydarzenia naukowe, takie jak np. obrady Prezydium Międzynarodowego Komitetu Sławistów (2004 r.), V Kongres Polonistyki

Zagranicznej (2012 r.) czy międzynarodowa konferencja naukowa pod patronatem Konferencji Rektorów Uniwersytetów Śląskich (2009 r.).

Przez cały okres podoktorski Habilitantka intensywnie i na różnych polach udzielała się, jeśli chodzi o popularyzowanie wiedzy naukowej o języku. Przygotowała testy ortograficzne dla szkół podstawowych i ponadpodstawowych w ramach 8 konkursów ortograficznych w Kędzierzynie-Koźlu w latach 2012-2018, 2 quizy z prezentacją multimedialną w latach 2017-2018. Opracowała i wygłosiła 14 referatów z prezentacjami multimedialnymi, m.in. w Archiwum Państwowym w Opolu, Muzeum Uniwersytetu Opolskiego, Instytucie Śląskim w Opolu, Galerii Sztuki w Leśnicy, Klubie Osiedlowym „Feniks”, w szkołach podstawowych i ponadpodstawowych. Brała udział również w pracach jury konkursów gawędziarskich „Śląskie beranie” w latach 2015-2018. Aktywność popularyzatorska dr M. Iżykowskiej jest zatem duża i zasługuje na uznanie.

5. Konkluzja

W podsumowaniu stwierdzam, że choć cykl publikacji powiązanych tematycznie przedstawionych przez dr Małgorzatę Iżykowską jako Jej osiągnięcie naukowe (w sensie ustawowym) budzi zastrzeżenia, które sformułowałam wyżej w szczegółowej części recenzji, to jednak spełnia on podstawowe wymogi określone w ustawie, a sumaryczny dorobek dr Małgorzaty Iżykowskiej - badawczy, dydaktyczny, organizacyjny i popularyzatorski - jest wystarczający, by opowiedzieć się za nadaniem jej stopnia naukowego doktora habilitowanego.

